

Fair Trade turism i Sydafrika

1 Inledning

Denna rapport är ett resultat av en drygt två veckors studie av Fair Trade in Tourism in South Africa (FTTSA) i Sydafrika inom ramen för kursen Rättvis Handel på Röda Korsets folkhögskola. Vi har gjort en kvalitativ studie av fyra FTTSA certifierade hostels/hotell.

Rapporten inleds med en kort sammanfattning av de fyra ställena vi besökte. Därefter följer en beskrivning av organisation FTTSA och varför en certifiering behövs. Avslutningsvis tar rapporten upp de problem och möjligheter vi ser med FTTSA. Vi vill vi poängtera att vi enbart haft möjlighet att göra en kortare studie av FTTSA och därför inte kan dra några definitiva slutsatser utifrån detta.

2 Bakgrund

2.1 Kort sammanfattning om varje ställe vi besökt

Vi besökte fyra ganska skilda ställen både vad gäller lokalisering, prisklass och profilering.

Umlani Bushcamp har åtta hyddor (utan elektricitet) med rum för totalt 16 gäster. Det ligger inne i ett privat naturreservat som angränsar till Krügerparken. De vänder sig till främst utländska turister från Europa och Nordamerika som har råd att betala en hel del (3500rand/natt) för att få uppleva en "authentic bush experience". De försöker smälta in i omgivningen och använder så mycket naturmaterial som möjligt¹.

Phumulani Lodge ligger inte inne i någon park, men bara några hundra meter från grindarna till Krüger parken. Konceptet är "all inclusive" och det är en fyrstjärnig verksamhet med plats för 34 gäster i 17 lodger. Priserna är något lägre än Umlani och ligger runt 500 rand/natt. De har ca 60 % internationella besökare främst från Europa och 40% nationella. Eftersom ägarna är svarta lockar det fler svarta besökare än Umlani².

Bulungula Lodge är något helt skilt från de två första ställena. De vänder sig främst till backpackers och kostar bara 60 Rand/pers i en fyrabäddshydda. Stället har en ekologisk framtoning med sopsortering, matlagning med hjälp av solenergi, duschar som värms med terpentin och urinseparerande mulltoalett. Hyddorna är lokaliserade vid havet längs the Wild Coast i anslutning till en liten by. Det finns inga vägar utan man kan endast ta sig dit med hjälp av en fyrhjulsdriven bil³.

Masakala Guest House ligger vid södra Drakensbergen på gränsen till Lesotho i en by. De kan ta emot högst 12 gäster i antingen dubbelrum eller fyrabäddsrum. Kostnaden är 100 rand/natt och turisterna som kommer är både från Sydafrika och från Europa. Man kan välja att själv laga sin mat eller betala 190 rand/natt för att få frukost och middag. Turister erbjuds vacker natur och det finns en vandringsled i närheten⁴.

2.2 Fair Trade in Tourism South Africa (FTTSA)

2.2.1 Varför Rättvis Handel inom Turism?

Intresset för och möjligheten att resa ökar, turismsektorn är en utav världens största växande industrier. Även resorna till utvecklingsländer ökar. Paketresor till södra Europa exempelvis till Spanien och Grekland expanderar till att nu även innefatta resor till Asien, Latin America och Afrika, med framförallt "all inclusive"-system. Utvecklingsländerna har liten eller ingen turisminfrastruktur och

¹ För mer information se producentrapport Umlani Bushcamp

² För mer information se producentrapport Phumulani Lodge

³ För mer information se producentrapport Bulungula Lodge

⁴ För mer information se producentrapport Masakala Guest

turismexpertis. Fattigdom är en dominant faktor på de flesta turismdestinationerna i Syd. Detta kan betyda att vinsten går tillbaka till industrialiserade länder och att folket som erbjuder natur, sociala och kulturella resurser för att tillverka en "turismprodukt" erhåller en låg och orättvis förtjänst eller lider av degradering av deras livsuppehälle som ett resultat av negativa miljö-, sociala och kulturella effekter från turism aktiviteter.⁵

Även i Sydafrika växer turismindustri med imponerande siffror, enligt Statistics South Africa (Stats SA), en statlig byrå (government agency) har turismindustrin vuxit med över 100 % sedan apartheidens avskaffande 1994. Antalet internationella besökare har ökat från 3,6 miljoner till 7,3 miljoner 2005. Turism står för 8 % av Sydafrikas BNP och förser 1,2 miljoner människor med arbete. Men dessa siffror adderar inte nödvändigtvis upp en succé historia, inkomsterna och fördelarna som turismindustrin genererar når inte ned till Sydafrikas majoritet av svarta, denna grupp är fortfarande i stor utsträckning exkluderad. Bristen på svart ägandeskap reflekteras i ekonomin, vilket är en kvarleva och konsekvens av apartheidtiden⁶. Föreningen Fair Trade in Tourism South Africa (FTTSA) jobbar mot att bryta dessa mönster och propagerar för att vinsten från turism ska komma lokalsamhället till del samt att anställd inom turismindustrin ska bli delaktiga, få skäliga löner och en ökad jämlikhet mellan både kön och ras. FTTSA bedriver detta arbete genom informationsspridning samt ett frivilligt certifieringsprogram för turistnäringar i Sydafrika. FTTSA är det första initiativet i världen att certifiera Rättvis Handel inom turismindustrin.

2.2.2 Verksamhetsbeskrivning FTTSA

FTTSA är en icke vinstdrivande och icke statlig organisation (NGO) som certifierar turistanläggningar i Sydafrika och samarbetar med staten och andra lokala NGO:s. De är en sektion 21-klassificerad organisation, vilket innebär att de kan ta emot bidrag nationellt och internationellt. Organisationen har åtta stycken anställda och sex personer i styrelsen. Organisationen startade ur ett tvåårigt pilotprojekt som ligger under The World Conservation Union (IUCN). FTTSA certifierar stora och små företag och för närvarande finns 21 stycken certifierade anläggningar. Första företaget certifierades 2003. Varje år strävar FTTSA att fördubbla antalet certifierade anläggningar, 28 certifierade är målet 2006. Certifierade verksamheter är från femstjärniga lyxanläggningar till enkla vandrarhem. FTTSA's certifieringsprocess tar i genomsnitt fyra månader, från att ett företag ansöker till dess att märkning sker. Proceduren inleds med att de ansökande företaget fyller i ett omfattande frågeformulär, självutvärdering, som därefter analyseras av ett expertråd. Rådet beslutar om ansökningen ska fortsätta till nästa steg, då en granskning görs på plats av en oberoende konsult. Konsulten fungerar också som en rådgivare. Om märkning sker är den giltig i 12 månader varefter en ny granskning genomförs.

Många Sydafrikaner har inte råd att resa eller reser utomlands om de har råd därför kan det vara svårt att locka inhemska turister till de certifierade ställen, men FTTSA uppmuntrar genom informationsspridning och hoppas på en ökad inhemsk turism. Konsumenterna består av allt från rika amerikaner på femstjärniga lyxhotell till fattiga studenter på vandrarhemmen. Priset blir inte högre p.g.a. certifieringen eftersom ingen premie delas ut. Flest är besökarna från Tyskland, Frankrike, Skandinavien, Italien och Nordamerika. Medvetenheten om hållbar turism kommer att öka i framtiden och fler ställen kommer att bli certifierade. För närvarande håller utvärderingsverktyg på att utvecklas inom FTTSA. Organisationen vill att BEE (statligt program för ökat "svart" deltagande i ekonomin) och FTTSA-systemen ska bli så lika att det räcker med en certifiering för att ansluta sig till båda systemen. FTTSA går dock mer på djupet och innefattar mer t.ex. om svarta är anställda frågar man också vilken lön inte bara hur många som är anställda. Ett samarbete med FLO i framtiden är inte helt osannolikt, eftersom FLO ska göra en studie för att se om kriterier för turism ska utarbetas, som kan ingå i FLO-systemet. Det är dock inte helt okomplicerat, eftersom FTTSA inte vill att deras system, som de utvecklat under en lång tid, ska kopieras. FTTSA tror inte på globala kriterier för turismbranschen, som till exempel FLO utan att det behövs lokalspecifika.

⁵ <http://www.tourismconcern.org.uk/fair-trade/index.html> 2006-07-27

⁶ South Africa: Are the Benefits of Tourism Just Skin Deep?, Interpress Service, Johannesburg, 11 Juli 2006, Hämtad från: www.allafrica.com/stories/200607110924.html, 2006-07-25

2.2.3 Bedömning utifrån Rättvis Handelskriterier

Det är svårt att göra en fullständig bedömning eftersom alla kriterier inte är offentliga. De övergripande kriterierna om demokrati, rättvis del av vinsten till de inblandade, respekt, trovärdighet, transparens samt hållbarhet stämmer dock väl överens med övriga rättvis handelsrörelsens kriterier.

3 Resultat

3.1 Problem med Fair Trade in Tourism South Africa

Men Utifrån de kunskaper vi fått, på de platser vi har besökt, har ett antal problem blivit tydliga med FTTSA. En del som har försvårat vårt arbete är att FTTSA inte offentliggör sina arbetskriterier som man arbetar efter, detta har resulterat i att det är svårt för oss att bedöma om de besökta ställena lever upp till kraven eller inte. Detta omöjliggör även en analys av kriteriernas uppbyggnad och om det finns problem i just detta avseende. På flertalet av de besök vi gjort har ett problem varit väldigt tydligt och det är att väldigt få av arbetarna på respektive ställen är medvetna om vad FTTSA är och vad det innebär för dem. Tyvärr märkte vi både på Umlani och Phumlani att arbetet med Fair Trade inte har introducerats i någon större omfattning bland personalen och att kunskapen om FTTSA är väldigt låg. Då kunskap om vad schyssta villkor är inom turistbranschen är en stor del av vad FTTSA handlar om så ser vi detta som problematiskt. På Bulungula såg vi dock en annan sida av detta, där manager Dave Martin arbetar väldigt hårt för att öka kunskapen kring turism och dess möjligheter i byn som äger hostelet. Där finns dock problemet med att utbildningsnivån är väldigt låg i byn p.g.a. ickefungerande skolor.

Ett annat problem som vi stött på är att vissa av de som arbetar på dessa FTTSA certifierade ställena har väldigt låga löner. Detta är ett problem som är vanligt inom de flesta yrken i Sydafrika idag, men vi ser detta som extra problematiskt då det står som ett kriterium i FTTSAs att arbetarna ska få "fair wages". Det är ett otroligt luddigt begrepp men frågan är om exempelvis 650 rand/månad, som de anställda på Masakala Guesthouse tjänar, verkligen kan anses uppfylla detta kriterium? Vi vågar inte dra några definitiva slutsatser enbart utifrån de ställen vi besökt nu, men vi anser att det borde finnas utarbetade riktlinjer för tolkningen av begreppet "fair wages". Dessutom arbetade man väldigt mycket och under långa tidsperioder på exempelvis Phumlani Lodge och detta kanske det också borde finnas några slags regler kring inom FTTSA. Ett problem, som exempelvis Dave Martin på Bulungula tog upp, är att det kan bli svårt att finna en balans i FTTSA certifieringen. Han menar att fler ställen behöver certifieras för att skapa en tyngd i detta men samtidigt uttryckte han oro för att märkningen skulle urvattnas.

För oss blev det under vår studie tydligt att de ställen vi besökte valde att bli certifierade av FTTSA som en del i sitt arbete, men de var alla engagerade i sociala projekt sedan innan. Vår fundering gäller svårigheten att nå de turistställen som verkligen behöver en märkning (samma problematik som rättvis handelrörelsen i stort handskas med, hur når man den som behöver det mest?). Dessutom är certifieringen kostsam, vilket utestänger vissa. Ytterligare en sak vi blev medvetna om är att ställena själva väljer hur mycket man prioriterar att arbeta med exempelvis miljöhänsyn eller sociala projekt. Inom samma grupp certifierade hostels/hotell finner man t.ex. både Umlani, som inte arbetar med källsortering, och Bulungula som använder sig av solenergi och är mycket aktiva i sitt miljöarbete. Det kan ligga en vinst i att ha i alla fall någon slags miniminivå så att man ser till att de anslutna verkligen håller en viss nivå av miljöhänsyn.

3.2 Möjligheter

De stora möjligheter och fördelar som vi ser med FTTSA är för lokalsamhället som är direkt involverade. Det bör direkt leda till ökade arbetstillfällen, men också i förlängningen öka den lokala handeln, öka investeringsmöjligheter och förbättra offentliga faciliteter, men framför allt bevara ett kulturellt arv och öka stoltheten för det samhälle man bor i och uppmuntra till lokalt engagemang. Det kan även på sikt leda till tillväxt för den lokala ekonomin samt sätta fokus på andra frågor som miljöproblem i närområdet.

4 Slutsats

Vår studie visar att det finns en stor bredd på certifierade ställen vilket är en fördel för konsumenterna, som har mycket att välja mellan beroende på smak. Det behövs ställen som Bulungula för de turister

som är medvetna, men kanske inte så rika. Det är dock också viktigt att det finns lite lyxigare ställen som Umlani, som har råd att anställa fler, köpa tjänster från lokalsamhället och som gör stora vinster, som de kan investera i t.ex. utbildning av personal. En nackdel med att det är så skilda ställen som är certifierade, är att det gör det svårare att få alla ställen att leva upp till samma kriterier t.ex. inom miljöområdet. Det mest problematiska med FTTSA är att deras kriterier inte är offentliga vilket strider mot kravet på transparens inom Rättvis Handel. Skälet för detta är rädslan för konkurrens från andra rättvis handelsaktörer, eftersom FTTSA är först ut med att utarbeta ett system för rättvis handelsturismcertifiering. I övrigt finns samma frågeställningar inom FTTSA, som man ofta stöter på inom andra Rättvis handelssystem t.ex. vad är skäliga löner, hur når man de som mest behöver vara inom systemet men samtidigt har kvar de hårda kraven och hur kommer man åt bristen på kunskap om Rättvis handel hos de anställda. FTTSA viktigaste funktion, som vi ser det, är att jämna ut de orättvisor som finns inom turistnäringen och ge mer av vinsten tillbaka till lokalsamhället. I Sydafrika där turismen är en av landets största inkomstkällor är det extra viktigt att vinsten hjälper till att utveckla hela samhället och inte hamnar i fickorna på några få redan rika.